

Юрій Мефодійович Ковальчук,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу діагностики обдарованості,
Інститут обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0000-6686-3579>

УДК 159.9.07

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-2\(93\)-11-22](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-2(93)-11-22)

ГІФТОЛОГІЧНА ТЕНДЕНЦІЯ В КОНТЕКСТАХ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬНИХ ЕЛІТ: МАРКЕРИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ПРОГНОСТИЧНОЇ ОЦІНКИ

Анотація.

Стаття репрезентує спробу термінологічної та концептуальної рефлексії феномена гіфтологічної тенденції. Гіфтологічна тенденція трактується як спрямованість ситуації розвитку вищих здібностей індивіда, вектор контексту взаємодії чинників і елементів, які зумовлюють утворення версії їх асоціації, що ідентифікується як обдарованість. Вона віддзеркалює стан найціннішого суспільного ресурсу – обдарованості.

Гіфтологічна тенденція бере свій початок із механізму природного відбору, із такої його складової, як механізм перфектимії, зародок якого з'явився як один з інструментів у системі інструментарію еволюції. Усім формам поступового покращення та шлифування організації природи і суспільства світ має завдячувати саме роботі механізму перфектимії. Із зародка механізму перфектимії походить гіфтологічна тенденція і її еволюційний вінець – вищі здібності людини, обдарованість.

Гіфтологічна тенденція – наслідок природного відбору. Вона являє собою тенденцію інноваційних процесів і результатів. Сутністю будь-якої інновації є перфектимія: втілене в результаті прагнення до вдосконалення. Вона утворює ядро гіфтологічної тенденції, зміст якої становлять процеси розвитку вищих здібностей людини і їх застосування для розв'язання проблем існування виду, удосконалення функціонування суспільства і покращенням життя кожного людського індивіда.

Водночас гіфтологічна тенденція виконує функцію інформативного механізму, який містить маркери як розвитку суспільства загалом, так і актуальної функціональної ролі і стану таких його складових частин, як елітні спільноти. Аналіз тенденцій розвитку та функціонування суспільства свідчить про те, що вона є одним із визначальних у функціонуванні елітних спільнот процесом. Зокрема це виявляється в їхньому ставленні до обдарованості як вияву індивідуального та суспільного функціонування, у їх оцінці місця, яке вона має займати у функціонуванні суспільства і окремих еліт, її питомої ваги в системі взаємодії між елітами, пошуку і знаходженні оптимальних моделей такої взаємодії, подоланні суперечностей та міжелітних конфліктів, створенні умов, за яких потенціал обдарованості працює на розвиток суспільства за параметрами максимальної ефективності. Стан гіфтологічної тенденції в елітних спільнотах і суспільстві загалом – переважно прихований, не артикульований, але важливий критерій оцінки стану справ у їх функціонуванні та розвитку. Такий стан – це лакмусовий папір, що виявляє сутність того, якими є суспільство і його елітні спільноти.

Ідентифікація стану суспільних ресурсів обдарованості та гіфтологічної тенденції, що віддзеркалює його, становить зміст однієї з актуальних проблем науки про обдарованість.

Ключові слова: обдарованість; ідентифікація обдарованості; гіфтологічна тенденція; перфектимія; механізм перфектимії; ідентифікація гіфтологічної тенденції; типи суспільного устрою; культурна, владна і рецесивна еліти; типи взаємодії між суспільними елітами; гіфтогенний, репресивний і гібридний типи взаємодії між елітами; суспільні ресурси обдарованості; ідентифікація суспільних ресурсів обдарованості.

І злу – добро поставлене в служниці,
І владою уярмлені митці,
І істину вважають за дурниці,
І гине хист в недоума в руці.
В. Шекспір, сонет 66.

Якщо ми економимо на культурі,
то за що ми тоді воюємо?
В. Черчилль,
під час розгляду
воєнного бюджету.

До феноменів, що не означені термінологічно і достатньою мірою не відрефлексовані концептуально наукою про обдарованість, належить феномен гіфтологічної тенденції.

Повна термінологічна рефлексія й усвідомлення цього феномена апелює до аналізу контексту категорії гіфтологічної тенденції. Змістове окреслення базової в його складі частини – поняття тенденції – може набувати вигляду сукупності форм відображення таких аспектів феномена тенденції:

– тенденція – це процес з визначеним напрямом руху, що детермінує в контексті внутрішнього простору функціонування одиниці реальності і в контексті зовнішнього простору – функціональну взаємодію між одиницями реальності;

– тенденція – це оснащений вектором процес: процес, що має напрям руху, спрямований процес;

– тенденція – це процес із визначеним напрямом, що впливає на функціонування асоційованої в цілісність одиниці реальності – об'єкта, спільноти, суспільства тощо;

– тенденція – це постійно присутня лінія процесу функціонування і розвитку, що детермінує якісні характеристики асоційованої в цілісність одиниці реальності, невід'ємна складова її функціонування і розвитку.

Контекст терміну «гіфтологічна тенденція» віддзеркалює сутність загального стійкого специфічного за спрямованістю процесу, що відіграє роль одного з провідних чинників розвитку людини та суспільства. Вплив цього процесу на розвиток суспільства є опосередкованим. Безпосередньо ж, на рівні генетичного зв'язку і представлених у суспільно-культурному просторі феноменів, гіфтологічна тенденція впливає на обдарованих індивідів. Можливості виявлення, розпізнавання, розвитку та вияву їхньої обдарованості, що існують у суспільстві, утворюють консолідований потенціал обдарованості суспільства, що спричиняє далі вплив на стан функціонування суспільства в кожен даний проміжок часу його існування, визначаючи як наступні окремі його етапи, так і перспективи у віддаленому майбутньому.

Гіфтологічна тенденція являє собою спрямованість ситуації розвитку вищих здібностей індивіда, вектор контексту взаємодії чинників і елементів, які зумовлюють утворення версії їх асоціації, що ідентифікується, як обдарованість. Вона віддзеркалює стан найціннішого суспільного ресурсу – обдарованості.

Гіфтологічна тенденція – це породження суспільної форми існування людини, її суспільного життя, що сягає своїми коріннями найархаїчніших шарів еволюції та історії людини, коли її виживання (індивідуальне і групове) залежало від здібностей, що забезпечували ефективну присто-

сувальну реактивність. Вона є породженням біопсихосоціального поступу, прогресивного руху від форм недосконалого функціонування індивідів виду *homo sapiens* і їх суспільних асоціацій, до більш досконалих форм функціонування з симультанним безперервним процесом їх вдосконалення. Формами біопсихосоціального поступу є еволюція, розвиток суспільства в сукупності всіх сторін його устрою, а також удосконалення психологічної організації людини як представника природи, відповідного виду і людського суспільства як актуального, дійсного на даний момент контексту культури існування.

Гіфтологічна тенденція забезпечується роботою системи механізмів, головним серед яких є механізм вдосконалення здібностей людини і тієї її частини, що виникла на певному етапі еволюції та суспільного розвитку людини (когнітивна революція) і відома під назвами вищих здібностей і обдарованості. Це механізм перфектимії. Механізм перфектимії діє у двох вимірах: внутрішньому, що пов'язаний з удосконаленням здібностей індивідів, і зовнішньому, який спрямований на вдосконалення середовища як сукупності природних і соціокультурних умов. У такому значенні гіфтологічна тенденція – серцевина процесів еволюції та суспільно-культурного розвитку природи людини.

Природний відбір – механізм селекції найбільш ефективних механізмів пристосування. Найбільш ефективний означає найкращий з позиції критерію збереження життя. Гіфтологічна тенденція бере свій початок із механізму природного відбору, із такої його складової частини, як механізм перфектимії, зародок якого з'явився як один із інструментів у системі інструментарію еволюції. Усім формам поступового покращення і шліфування організації природи та суспільства світ має завдячувати саме роботі механізму перфектимії. Із зародка механізму перфектимії походить гіфтологічна тенденція і її еволюційний вінець – вищі здібності людини, обдарованість. Гіфтологічна тенденція – нащадок природного відбору. Вона постає тенденцією інноваційних процесів і результатів. Сутністю будь-якої інновації є перфектимія: втілене в результаті прагнення до вдосконалення. Вона утворює ядро гіфтологічної тенденції, зміст якої становлять процеси розвитку вищих здібностей людини і їх застосування для розв'язання проблем існування виду, удосконалення функціонування суспільства і покращення життя кожного людського індивіда.

Водночас гіфтологічна тенденція виконує функцію інформативного механізму, який містить маркери як розвитку суспільства загалом, так і актуальної функціональної ролі та стану таких його складових, як елітні спільноти. Аналіз тенденцій розвитку і функціонування суспільства свідчить про те, що вона є одним із визначальних у функ-

ціонуванні елітних спільнот процесом. Зокрема це виявляється в їх ставленні до обдарованості як вияву індивідуального та суспільного функціонування, у їх оцінці місця, яке вона має займати у функціонуванні суспільства і окремих еліт, її питомої ваги в системі взаємодій між елітами, пошуку та знаходженні оптимальних моделей такої взаємодії, подоланні суперечностей і міжелітних конфліктів, створенні умов, за яких потенціал обдарованості працює на розвиток суспільства за параметрами максимальної ефективності тощо. Стан гіфтологічної тенденції в елітних спільнотах і суспільстві загалом переважно прихований, не артикулований, але важливий критерій оцінки стану справ у їх функціонуванні та розвитку. Такий стан – це лакмусовий папір, що виявляє сутність того, якими є суспільство і його елітні спільноти.

За параметром критерію стану гіфтологічної тенденції в суспільстві виокремлюються її типи, що формуються під впливом особливостей взаємодії суспільних еліт. Ці особливості зумовлюють утворення асоціативного та дисоціативного типів.

Оптимальним із позиції критеріїв якості функціонування суспільства є асоціативний тип. Асоціативний тип гіфтологічної тенденції виявляється в наявності сукупності таких базових умов функціонування суспільних еліт:

1) лідерами еліт є люди, здібності яких відповідають критеріям обдарованості, вони прагнуть до створення елітної спільноти, залучення до якої здійснюється за критеріями обдарованості;

2) лідери еліт і очолювані ними елітні спільноти відзначаються загальною конструктивною налаштованістю;

3) лідери еліт і її представники відзначаються креативними здібностями високого ступеня розвитку;

4) лідери і очолювані ними елітні спільноти відзначаються модерним типом набору цінностей;

5) лідери еліт усвідомлюють важливість для суспільства інтерелітної комунікації і практично її здійснюють;

6) пріоритетним для лідерів елітних об'єднань і їх представників є суспільні інтереси, вони підпорядковують їм особисті інтереси, або ж знаходять позицію їх врівноваження;

7) орієнтації, налаштування та цінності провідних суспільних еліт і їх лідерів стратегічно є переважно однорідними.

Поєднання зазначених умов за повним (теоретичним) або скороченим переліком призводить до синергетичного ефекту того чи іншого ступеня у взаємодії суспільних еліт, інтеграцію ресурсів обдарованості учасників суспільного процесу, їх асоціацію в потенціал обдарованості суспільства і спрямування цього потенціалу в русло кон-

структивних креативних змін, які стають чинником еволюції суспільства і виникнення динаміки його руху до нових більш високих ступенів цивілізованого існування.

Дисоціативний тип гіфтологічної тенденції має місце, коли орієнтації, налаштування і цінності провідних суспільних еліт і їх лідерів є тактично та/або стратегічно неоднорідними і контраверсійними. Неоднорідність і контраверсійність виявляється насамперед у позиціях еліт щодо головних тенденцій і проблем функціонування та розвитку суспільства, зокрема у ставленні до гіфтологічної тенденції.

Однією з особливостей дисоціативного типу гіфтологічної тенденції є ситуація, коли провідні елітні спільноти очолюють лідери, вищі здібності яких не відповідають еталонам лідерства в цій елітній спільноті чи загальним суспільним еталонам обдарованості. Це призводить до виникнення передумов для спотворення механізмів залучення до складу еліти осіб за критеріями ступеня розвитку вищих здібностей і їх заміщення неавтентичними критеріями. Подібна ситуація закономірно спричиняється до зниження рівня консолідованості спільноти, її функціональної деформації і насамкінець – до її дезінтеграційного впливу на суспільство і розгортання дисоціативних процесів у широкому діапазоні аспектів його функціонування та розвитку. Одним із найбільш руйнівних наслідків такої дисоціації є дисперсія суспільного потенціалу обдарованості.

Елітною спільнотою, що чинить один із найбільш значущих впливів на стан гіфтологічної тенденції в суспільстві, є державна владна еліта. Парадоксальність цієї констатації (з огляду на особливості функціонального призначення влади) зникає у світлі того факту, що одним із фундаментальних завдань владної еліти є здійснення впливу на суспільство, зокрема для визначення правил його функціонування, забезпечення підпорядкування цим правилам членів суспільства і суспільних груп, а також загальної його організації з метою збереження його як цілісності.

У процесі історичного розвитку сформувалися дві основні моделі організації суспільства: модель репресивного управління суспільством, коли управлінська еліта диктує суспільству спосіб і форми функціонування і суспільного життя, і модель демократичного управління, визначальним регулятором якого є орієнтація на цінність свободи та формування владної еліти шляхом її вільного обрання більшістю суспільної громади, з огляду на що вона за фактом способу її утворення являє собою електоральну управлінську еліту. Головною особливістю електоральної еліти є її залежність від електорату. Ця залежність зумовлює використання елітою такого головного управлінського інструменту, як зворотний зв'язок із суспільством, урахування у своєму

функціонуванні орієнтацій і настроїв суспільства, які є інтегральними, оскільки їх визначають не лише пасивні реципієнти («звичайні» люди), а й невіддані елітні спільноти, їхні лідери і представники. Основа такої інтегральності проста: і пасивні, і активні спільноти еліт є реципієнтами і реагентами результатів активності та ініціацій управлінської еліти.

Усі версії суспільного життя, які розвиваються в результаті складної взаємодії його чинників, утворюють відповідні види контексту розвитку та втілення найціннішого ресурсу будь-якого суспільства – ресурсу обдарованості. Якщо зробити спробу відобразити з цієї позиції глибинні шари потреб суспільства, пов'язаних із ресурсом обдарованості, з допомогою перефразування відомої американської сентенції, то їх віддзеркалюватиме фраза – формула «All we need is giftedness and gift».

Аналіз контексту розвитку і стану гіфтологічної тенденції у вимірі загальнолюдського суспільства передбачає врахування того факту, що фундаментальну колізію розвитку сучасної цивілізації становить, імовірно, останнє і остаточне світове протистояння між репресією і свободою як принципами суспільного устрою. Репресивний світ кинув виклик світові демократії та свободи. Засобами безперервної ескалації репресивний світ масштабує і загострює цей виклик, тестуючи реальність свободи на її життєздатність.

Масштабування виклику виявляється в його поширенні на всі сфери функціонування суспільства. Однією з ключових сфер, у рамках якої вирішується доля колізії боротьби між принципами свободи та репресії, є сфера функціонування суспільної еліти.

Еліти – це провідні суспільні спільноти, що найбільш помітно впливають на вектор руху суспільства, його розвиток. Переважно не експресований підтекст поняття еліти в разі його розгортання має форму значення, яке виражає конструкт «ті, що виокремлюються» або «ті, що становлять виняток за критерієм обдарованості»; «виняткові за критерієм наявності в них високорозвинених здібностей». Елітарність в ідеальному вимірі – це форма вияву обдарованості, її суспільне втілення. За цим критерієм вона становить первинний аспект гіфтологічної тенденції. Вторинний її аспект пов'язаний із контекстом взаємодії елітних спільнот.

Ця взаємодія є складною з огляду на суперечності, які виникають унаслідок того ціннісного конфлікту, котрий породжують орієнтації елітних спільнот на архаїчні чи модерні спонукання. Для адекватного розуміння сутності спонукань як психологічного феномена варто враховувати складність його природи. Склад спонукань утворюють не лише свідомо визначені мотиви і цілі, а й такі форми, як спонтанні імпульси, глибинні

ціннісні налаштування, очікування, прагнення, спонтанні соціальні ініціації, когнітивні, афективні та поведінкові фіксації, стереотипні акти тощо.

Боротьба між архаїчними та модерними спонуканнями за своєю сутністю – це боротьба між споживально-захисними і когнітивно-креативними прагненнями (у вузькому значенні цього поняття як пізнання та генерації нових феноменів на протигагу варіаціям споживально-захисних актів реактивного пристосування у відповідь на реальні чи уявні загрозливі зміни в середовищі). До змін, які можуть об'єктивно чи суб'єктивно розцінюватись як загрозливі, належать не лише події виняткового за силою зміни ситуації характеру, а й події, що пов'язані з енергетичним забезпеченням і зумовленим ним життєвим комфортом. Він є варіантом або загальним вираженням ситуації забезпеченості, безпеки, «ситості існування». Контекст такої ситуації звільняє від необхідності напруження і надмірного стресогенного напруження, що може виникати внаслідок дефіциту життєво необхідних умов або загрози їх повного виснаження.

Боротьба, яку втілюють у своєму функціонуванні суспільні еліти, має значний вплив на суспільну гіфтологічну тенденцію загалом, визначаючи її вектор і гіфтологічну тенденцію окремих суспільних еліт.

Суспільна еліта – це складне утворення. Його структуру утворюють такі групи, як спільнота культурної еліти, спільнота владної еліти, спільнота реципієнтальної еліти, спільнота бізнесової еліти і такий її різновид, як олігархія, спільнота військової еліти, еліти релігійних організацій тощо.

За характером і результатами діяльності виокремлюють три види еліт: 1) еліти, що генерують нові культурні артефакти, нову культуру; 2) еліти, які забезпечують управління суспільством (управлінська еліта); 3) реципієнтальна еліта, яка використовує три види орієнтацій: орієнтацію на культурні цінності; орієнтацію на політичні цінності (цінності влади, управління іншими людьми і суспільством; орієнтацію на культурні та політичні цінності (змішана орієнтація). Кожна з цих орієнтацій оснащена високим рівнем чутливості відповідного типу: культурною, статусною або соціально-статусною і різновекторною.

Вектор розвитку суспільства і його актуальний типологічний статус значною мірою визначається у взаємодії культурної та владної еліт. Це два полюси суспільної еліти, у силовому полі взаємодії яких вирішується питання про те, у якому напрямку буде розвиватися і рухатися суспільство: у напрямку суспільства, базованого на принципі свободи чи суспільства, що функціонує на основі принципу репресії. Для будь-якого сучасного су-

спільства існує два основні вектори руху: вектор руху до вільного суспільства і вектор руху до репресивного суспільства.

Головним виявом елітних спільнот є ініціаційний вплив, який вони справляють на функціонування і розвиток суспільства. Існує два основні види такого впливу: просуспільний і протисуспільний. Критерієм їх ідентифікації є ступінь суспільної конструктивної креативності впливу. Ініціаційний вплив високих ступенів суспільної конструктивної креативності відзначається збільшенням обсягу культури, зростанням ступенів і прискоренням динаміки її розвитку. Це супроводжується нарощуванням маси свободи. Ініціаційному впливові суспільної деструктивної креативності властиві такі характеристики, як зменшення обсягу культури, стагнація – гальмування чи зупинка – динаміки її розвитку, що супроводжується зменшенням маси свободи.

Продуктом суспільної конструктивної креативності, її природним виявом є культура. У цьому контексті поняття культури має максимально широке значення і сенс, відповідно до яких культура – це сукупність наукових, науково-технічних, освітніх, мистецьких, літературних, побутових тощо артефактів, а також технологій продукування, зокрема суспільного виробництва і буття. Культура – це спільний, сукупний і консолідований продукт життєдіяльності обдарованих громадян і суспільних еліт.

У функціонуванні еліти виокремлюються види її зв'язку з суспільними тенденціями, специфічна структура такого зв'язку.

Найбільш яскраво і наочно структура такого зв'язку виявляється у функціонуванні владної еліти. Характеристики ідентичності у функціонуванні владної еліти (як і будь-якої іншої еліти) визначаються тими тенденціями, які утворюють функціональну й еволюційну реальність еліти, тобто конфігурацію тенденцій, які реально становлять зміст поведінки еліти, за особливостями і маркерами якої має здійснюватись її ідентифікація. Елітна спільнота, що прийшла до влади, опиняється в ситуації необхідності зорієнтуватися у великій кількості суспільних чинників, що невідворотно чинять свій вплив на неї, відреагувати на нього і вибудувати лінію взаємодії з ними. Конфігурацію тенденцій владної еліти можуть становити такі автентичні і традиційні для неї тенденції, як політична, економічна, фінансова, інформаційна тенденції, тенденція міжнародних відносин, контролю суспільства тощо.

У функціонуванні еліти конфігурація тенденцій – це його складова, що виявляє свою присутність у формах впливу, який еліта чинить на ту чи іншу суспільну тенденцію як компонент функціонування і розвитку суспільства. Може мати місце два основні види такого впливу: ігнорування і зміна суспільної тенденції. Такі види

впливу зазвичай є системними, тобто повторюваними в режимі постійності, послідовності та тотальності, коли суспільну тенденцію залишають поза увагою або коли актами впливу охоплюють переважну частину компонентів суспільної тенденції, змінюють її структуру і вектор динаміки функціонування та розвитку. Вплив владної еліти на ту чи іншу сферу функціонування суспільства, згідно з усталеним звичаєм, отримує відповідне понятійне маркування: економічна політика, фінансова політика, соціальна політика, міжнародна політика, культурна політика, політика захисту інтересів тощо.

Проте в лексиконі, що відображає види активності владної еліти, відсутній понятійний маркер, з допомогою якого варто було б номінувати всі ті акти впливу, які владна спільнота чинить на потенціал обдарованості суспільства з метою його задіювання і активізації чи навпаки – з метою гальмування і зниження ступеня його вивільнення і експресії. І в одному, і в іншому випадку йдеться про вплив владної еліти на гіфтологічну тенденцію, який у такому разі відповідно до наявної в суспільстві традиції мав би означуватися поняттям гіфтологічної політики.

Гіфтологічна політика владної еліти є показовою щодо ідентифікації її актуальної та перспективної спрямованості. На стадіях руху до влади потенційна владна еліта та її лідер, яку представляють політичні спільноти, виразно апелюють до гіфтологічної тенденції, надають їй пріоритетного значення і місця в боротьбі за владу, наприклад, залучення під час виборчої кампанії для агітації відомих і авторитетних у суспільстві (у підтексті статусу – обдарованих) представників елітних спільнот: письменників, науковців, журналістів політтехнологів і політологів, популярних естрадних співаків, спортсменів та ін. Зазвичай апелювання до гіфтологічної тенденції набуває форми обіцянок відкрити шлюзи, які стримували її течію, що має принести дари інноваційних змін, всебічного вдосконалення і покращення суспільного життя, а отже, усіх спільнот і кожного члена суспільства. Подібний статус гіфтологічної тенденції має і на стадії переможної ейфорії, що виникає як наслідок досягнення мети приходу до влади: нова владна еліта декларує свою прихильність і відданість цінностям гіфтологічної тенденції.

Проте відсутність у декларативному дискурсі чи структурі політики влади теми гіфтологічної тенденції або культурної тенденції загалом є промовистим показником, що слугує маркером в ідентифікації типу і особливостей владної еліти, а також її прогностичної оцінки. Прогностична оцінка перспектив і наслідків діяльності владної еліти бере свій початок з ідентифікації типу гіфтологічної тенденції, що формується під впливом чинної влади. Багатовіковий досвід суспільного

розвитку засвідчує така закономірність: якщо в структурі тенденцій владної еліти гіфтологічна тенденція ієрархічно займає одне з визначальних місць, то в суспільстві розвивається прогресивний тип гіфтологічної тенденції і прогностична оцінка владної еліти та розвитку суспільства загалом ідентифікуються як перспективні.

До форм гіфтологічної політики не лише владної, а й інших суспільних еліт, належить моніторинг гіфтологічної тенденції. Відстежування гіфтологічної тенденції – одна з провідних стратегій, яку застосовують суспільні еліти в процесі функціонування. Питома вага цієї стратегії в системі функціонування суспільних еліт значно відрізняється. Спостерігаються також суттєві відмінності в спонукальних, змістових і цільових параметрах застосування стратегії моніторингу гіфтологічної тенденції різними елітами. Варто наголосити, що зазначена стратегія як компонент функціонування суспільних еліт є природною: вона пов'язана генетично зі стратегією відстежування гіфтологічної тенденції в загальному суспільному функціонуванні. У цьому найбільш масштабному контексті її присутність і функціональна роль виявляється недостатньо відрефлексованою та усвідомленою. Можна припустити, що причиною цього є подвійний характер її природи: вона одночасно є «видимою», доступною для спостереження в процесі застосування та прихованою в контексті її загального використання членами суспільства і різними спільнотами. Стратегія моніторингу гіфтологічної тенденції виявляється по-різному у функціонуванні різних суспільних еліт. У функціонуванні владної еліти відстеження гіфтологічної тенденції зазвичай має переважно адаптивний характер.

Для функціонування культурної еліти моніторинг гіфтологічної тенденції – фундаментальна стратегія. Вона становить сутність спеціальної активності її представників, що виявляється в необхідності оцінки ступеня ресурсів, вираженості та розвитку обдарованості осіб різного віку, результатів і продуктів її вияву, а також у самооцінці потенціалу і перспектив розвитку власних вищих здібностей. Відстеження гіфтологічної тенденції – це невід'ємна органічна складова креативної конструктивної активності представників цього різновиду суспільної еліти.

Інше значення моніторинг і оцінка гіфтологічної тенденції мають у системі функціонування реципієнтальної еліти: воно головним чином пов'язано зі спонуканнями та інтересами споживання. Таким чином, йому властива споживацька спрямованість.

Відстежування гіфтологічної тенденції елітами складається з оцінки вищих здібностей людей із близького чи далекого суспільного контексту, самооцінки своїх вищих здібностей, а також спів-

ставлення цих оцінок і вироблення на цій основі висновків і адаптивних способів поведінки: підкорення інших собі / себе іншим, використання стратегій адаптивного демократизму, незалежності, взаємозалежності, свободи, удосконалення вищих здібностей, підвищення компетентності, інтенсифікації взаємодії з іншими елітами, оцінка ресурсів обдарованості своєї еліти, інших еліт і суспільства загалом тощо.

Суспільний досвід моніторингу гіфтологічної тенденції засвідчує існування зв'язку між її статусом у суспільстві та вектором функціонування і розвитку суспільства, що формується під впливом дій владної еліти.

У суспільствах із низьким або дефіцитним обсягом свободи відбувається зміна статусу гіфтологічної тенденції, що зазвичай зумовлено заміщенням креативної орієнтації на споживально-захисну, яке ініціюється та здійснюється владною елітою. Пріоритетними в такому випадку стають спонукання залишитися якомога довше при владі для збереження можливостей споживання, які відкриває владний статус, захисту і збереження самого суспільного статусу, а в окремих випадках – забезпечення собі місця в історії як формі задоволення потреби у вічному житті. Зазвичай такі прагнення суперечать природі, сутності та цінностям гіфтологічної тенденції й орієнтаціям еліт, які є її природними носіями і творцями (культурна еліта).

Між владною та культурною елітою виникають і розгортаються суперечності, конфлікти і протистояння, які влада намагається вирішувати шляхом застосування репресивних заходів тієї чи іншої міри інтенсивності, а також форм проти культурної еліти з метою обмеження її креативно-інтелектуальних і експресивних можливостей, а отже, впливу на суспільні настрої та ставлення до влади. Закономірним наслідком цього тренду є дегенеративні зміни, яких зазнає гіфтологічна тенденція, а згодом і суспільство загалом.

Окремим різновидом ставлення владної еліти зі споживально-захисною та/або авторитарною орієнтацією є експлуататорське її ставлення до гіфтологічної тенденції, що виявляється в прагненні влади використовувати у формі підпорядкування собі чи підкупу гіфтологічної еліти або її представників. Можливими цілями дій владної еліти, яка вдається до такої взаємодії з гіфтологічною елітою, є убезпечення себе від критичного ставлення до себе, інтелектуального викриття своїх антисуспільних, протиправних, зокрема антиконституційних, інших злочинних дій, зменшення впливу гіфтологічної еліти на суспільство, створення для себе комфортних умов функціонування шляхом зниження ступеня уваги до себе, об'єктивної оцінки своєї діяльності, створення туману політики, самореклами, популістичних заяв і дій тощо.

З-поміж вагомих чинників, що чинять вплив на гіфтологічну тенденцію в суспільстві є взаємодія між владною та культурною елітою.

Специфіка взаємодії між владною і культурною елітою, або, як її ще називають – інтелектуальною елітою, визначається поєднанням або зіштовхуванням тих головних тенденцій, які генерує кожна з цих еліт. Це тенденції вияву лідерства. Культурна еліта виявляє лідерство в рефлексії актуального стану суспільства, різних сторін і аспектів його життєдіяльності, перспектив його розвитку та продуктивної відповіді на виявлені проблеми і виклики у формі створення тих чи інших культурних артефактів і наративів, що відкривають можливості розв'язання проблем. За вектором цільової, змістової та смислової динаміки таке лідерство є біоетричним, просуспільним і людиноцентричним.

Владна еліта, з огляду на свою специфіку, своє призначення і цілі функціонування, має виявляти лідерство, тобто акти й активність ініціації в збереженні, охороні та/або генеруванні стану суспільства в певному актуальному проміжку часу, зазвичай у рамках електоральних циклів, а також створення передумов для руху суспільства в напрямку того чи іншого типу розвитку. Залежно від того, які цілі ставить перед собою владна еліта, між нею і культурною елітою можуть виникати такі основні типи взаємодії: співробітництво, партнерство, суперництво і протистояння. З огляду на те, що природним імпульсом для культурної еліти є просуспільна лідерська активність, ініціатором створення варіантів взаємин зазвичай виступає владна еліта, інтереси і цілі якої можуть мати реверсивний щодо інтересів суспільства вектор її дій – у діапазоні від спонукань і цілей самозбереження до асуспільних і антисуспільних форм (протисуспільний вплив).

Стратегія, яку обирає владна еліта зумовлює види ініціативних актів активності, які здійснює культурна еліта. На наступному етапі це визначає в режимі реагування на її активність, вибір владною елітою стратегії ставлення до ресурсів обдарованості та обдарованих індивідів, які і є носіями інноваційних ініціацій і суб'єктами здійснення інноваційного лідерства.

Ставлення до феномена обдарованості – лакмусовий папір ставлення владної еліти до культури. Обдаровані індивіди і творять культуру, і представляють її в суспільстві загалом і в інших елітах як повноважні її представники, як еліта, що спеціалізується на генеруванні, охороні, експресії та транслюванні культури, з огляду на що вона й ідентифікується і номінується як культурна еліта.

Ставлення владної еліти до культури в широкому сенсі – фундаментальний критерій ідентифікації вектору руху владної еліти. Вона становить специфічну групу суспільства. Її роль у створенні та становленні нової культури може

бути різною: вона може сприяти рухові суспільства до розширення, збільшення обсягу культури та зростання рівня її розвитку і вона навпаки – може перешкоджати такому рухові. Зазвичай створення таких перешкод здійснюється у двох основних формах: заморожування руху, його гальмування, обмеження, зупинки та створення умов для реверсного спрямування культурної динаміки суспільного розвитку, підштовхування її в напрямі архаїчного минулого, архаїчних орієнтацій, цінностей і технологій суспільного виробництва і буття.

У контексті осі суспільної взаємодії «владна еліта – культурна еліта» вирішується питання про вектор, шляхи розвитку суспільства і його перспективи. Від вибору владною елітою версії взаємин зі спільнотою обдарованих членів суспільства і окремих обдарованих індивідів, що представляють культурну еліту, залежить вибір варіанту формування стану суспільства та його гіфтологічного функціонального типу. Аналіз тенденцій функціонування суспільства свідчить про те, що тенденція взаємодії між владною і культурною елітами є однією з провідних. Взаємодія між культурною і владною елітою – ключова взаємодія, що створює нерв суспільного устрою, функціонування і розвитку. У взаємодії між ними вирішується доля суспільства, той його типологічний статус, який ця взаємодія генерує. Існує тісний зв'язок між типом взаємодії провідних елітних спільнот і типологічним статусом суспільства. Такий тип взаємодії між культурною елітою та владною елітою, як співробітництво містить потенціал генерування гіфтологічно вільного суспільства.

Ключовим психологічним чинником розвитку суспільства є ступінь розвитку і практичної продуктивності консолідованої форми вищих здібностей владної і культурної еліти, їх обдарованості. Прослідковується закономірність, згідно з якою має місце послідовне розгортання таких залежностей: чим вищий ступінь обдарованості еліт і їх лідерів, тим продуктивнішою є їх ініціаційні акти і активність, і тим вагомішими є її результати; чим продуктивнішою є ініціаційна діяльність еліт, тим продуктивнішою є їх взаємодія; чим продуктивнішою є взаємодія владної та культурної еліт, тим більший потенціал і ймовірність утворення вільного суспільства та/або збереження його функціонування на досягнутому рівні культури.

Культура – консолідований сукупний результат активності обдарованих членів суспільства, їх наратив як авангарду культурного розвитку суспільства, як тієї його частини, що генерує нові способи, форми, орієнтації та знання, які синтезують і творять нову реальність.

Це реальність культури, у якій починає жити (часто не помічаючи і не усвідомлюючи цього)

решта суспільства. Самим фактом прийняття нової реальності через механізм застосування у своїй життєдіяльності тих чи інших інноваційних форм культури спільноти та члени суспільства здійснюють функцію адаптації інновацій до повсякденного життя. Цю беззаперечно корисну функцію можна назвати функцією освоєння інновацій. Водночас освоєння інновацій – це суспільний механізм створення нового ареалу культури, нової культури, нової частини простору життя, відвойованої в його інстинктивно-органічних, безсвідомих, тваринних і архаїчних зон.

За критеріями генерації та впровадження культурних артефактів виокремлюються дві основні групи суспільства, що створюють нову культуру: група тих, хто створює нові форми культури і група їх реципієнтів – тих, хто освоює ці форми і впроваджує їх у життя. Нову культурну реальність створюють дві еліти: креативна інноваційна еліта та інноваційна еліта освоєння або реципієнтальна еліта.

Реципієнтальна еліта – невід’ємна ланка механізму поширення в суспільстві інновацій і їх впровадження в практику суспільного існування і буття. Кожен акт впровадження і використання інновацій – крок у розвитку культури і цивілізації. І одну і другу еліту формують обдаровані індивіди. Це основоположні групи суспільства. За визначенням вони є лідерськими, оскільки саме вони є провідними в розвитку суспільства і відіграють роль авангарду прогресивних змін у суспільному виробництві та бутті. Проте, підкреслюючи їх провідну роль, треба мати на увазі той факт, що ці групи еліти функціонують у контексті складної взаємодії всіх елітних спільнот і що кінцевий сумарний результат цієї взаємодії не просто відстежити, ідентифікувати і тим паче спрогнозувати. Це підвищує актуальність опису провідних тенденцій такої взаємодії і ознак їх ідентифікації.

Ознаками вияву вищих здібностей, обдарованості в діяльності культурної еліти і її лідерів є:

- автентичність у виконанні культурної місії, провадженні професійної діяльності та поведінці культурної еліти і її лідерів;
- високі ступені конструктивної креативності в професійній і громадській активності;
- світоглядна орієнтація культурної еліти і її лідерів на цінність свободи;
- сповідування свободи та незалежності як пріоритетного принципу творчого мислення і суспільної активності;
- дотримання принципу незалежності від влади;
- здійснення моніторингу діяльності владної еліти і її лідера на предмет її відповідності конституційним нормам, нормам цивільного та кримінального права, інтересам суспільства і держави;
- високий ступінь критичності в оцінці діяльності владної еліти та її лідера, відкрите і відверте висловлювання критичних оцінок;

- постійне систематичне відстоювання свободи слова як засадничого принципу суспільного устрою;

- конструктивна взаємодія з владною елітою і її лідером за умови конструктивної в інтересах суспільства і держави діяльності владної еліти і її лідера.

До головних ознак вияву обдарованості в діяльності реципієнтальної культурної еліти належать:

- загальна інноваційна налаштованість: високий ступінь нетолерантності до невизначеності, низький рівень толерантності до стереотипів;
- високе місце інформації в індивідуальній і груповій ієрархії цінностей, високого ступеня вираженості стійкий інтерес до нової інформації, наявність потреби в отриманні нової інформації;
- високий ступінь сенситивності до появи культурних інновацій;
- високий ступінь легкості освоєння загальних культурних інновацій і готовності до їх практичного впровадження;
- високий ступінь загальнокультурної та спеціальної компетентності;
- орієнтація на інноваційні технології в професійній діяльності, прагнення її провадження на найвищих рівнях цивілізаційних еталонів;
- орієнтація на інноваційні комунікаційні технології, швидке їх освоєння і використання;
- орієнтація на інноваційні технології організації й облаштування побуту, швидке їх освоєння і використання;
- інноваційна культурна трансцендентність і контагіозність.

Ознаками вияву обдарованості в діяльності владної еліти і її лідера є:

- автентичність у професійній діяльності та поведінці лідера владної еліти;
- високий ступінь конструктивної креативності в прийнятті управлінських рішень, що впливають на функціонування і розвиток держави та суспільства;
- високий ступінь інтелектуальності управлінських рішень;
- нестандартність у прийнятті рішень і поведінці;
- високі позиції культури в ієрархії цінностей владної еліти і її лідера;
- високий ступінь компетентності як результату високого ступеня практичної освіченості владної еліти і її лідера;
- світоглядна і практична орієнтація діяльності владної еліти та її лідера на цінність свободи;
- світоглядна і практична орієнтація діяльності владної еліти та її лідера на еталони демократії в прийнятті управлінських рішень, що впливають на функціонування держави і суспільства;
- високий ступінь правової свідомості лідера владної еліти, практична присутність критерію

правової відповідності його управлінських рішень;

- відсутність волонтаризму в управлінських рішеннях владної еліти та її лідера;
- домінування суспільної та державницької мотивації над мотивацією особисто-егоїстичного спрямування, зокрема мотивації збагачення, в актах і активності лідера владної еліти;
- високий ступінь незалежності від чинників електоральної циклічності: здатність прийняття непопулярних рішень на користь суспільства, культури і держави;
- відсутність або мінімальний ступінь популізму в прийнятті рішень, високий ступінь людської і професійної гідності лідера владної еліти;
- відсутність або низький ступінь використання стратегії і інструментарію маніпуляції в прийнятті управлінських рішень, що впливають на стан і розвиток суспільства та держави;
- здатність лідера владної еліти протистояти різним формам маніпуляції щодо себе (інтриги, плітки, доноси, фільтрація інформації, залякування тощо), самостійність мислення і дій;
- відсутність або низький рівень імпульсивності в прийнятті управлінських рішень, здатність до застосування моделей зваженості та мудрості;
- конструктивна спрямованість управлінської та суспільної активності;
- високий ступінь суб'єктивної зануреності в діяльність;
- відкритість у взаємодії з суспільством і його культурною елітою;
- ставлення до культурної еліти як до провідної сили суспільства;
- усвідомлення проблеми обдарованості й обдарованих членів суспільства як окремої та важливої для життя і розвитку суспільства проблеми: прийняття управлінських рішень, що сприяють виявленню, вивільненню, розвитку і втіленню суспільних ресурсів обдарованості, створення умов для їх збагачення і бережливого ставлення до них;
- відсутність авторитарного і репресивного мислення і дій;
- присутність ліберально-демократичних орієнтацій і налаштувань у взаємодії з суспільством і елітами;
- забезпечення в повному обсязі свободи слова як засадничого принципу суспільного устрою;
- виражена здатність бути реципієнтом і носієм культури.

Прикладом обдарованості лідера владної еліти, що зокрема виявилася в його ставленні до культури, є прем'єр-міністр Великої Британії часів Другої світової війни В. Черчилль, який під час обговорення воєнного бюджету відмовився погодитися на скорочення видатків на культуру, визначивши її як головну мету боротьби з ворогом і сенс існування суспільства загалом. Випа-

док, коли лідер владної еліти визначає культуру головною метою діяльності очолюваної ним влади, є, імовірно, безпрецедентним. Це дає підстави для того, щоб номінувати таку позицію стратегією Вінстона Черчилля. Таку позицію можна вважати еталонною для владної еліти будь-якої країни та суспільства. Водночас це не лише еталонний прояв виконання службових обов'язків лідером владної еліти і його громадянської позиції, а й етична ознака нормальності його психічного функціонування.

Отже, доля суспільного устрою вирішується в трикутнику: культурна еліта – владна еліта – реципієнтальна еліта. Реципієнтальна еліта – це спільнота, що першою отримує, сприймає і освоює генеровані артефакти та є їх носієм. Структурним ядром цієї еліти є сім'я і малі соціальні групи, так звані контактні групи, що перебувають у безпосередній взаємодії між собою, у контексті якої відбувається поширення, освоєння та використання артефактів культури. Специфічним для цих спільнот способом здійснення цієї активності є метод вірусного поширення інформації про артефакти культури, їх освоєння і використання.

У випадку, коли вектори функціонування культурної та владної еліт збігаються і вони перебувають у стані співробітництва, реципієнтальна еліта є суб'єктом імпресії: сприйняття, освоєння і використання культурних артефактів і наративів.

Коли вектори функціонування культурної та владної еліт розходяться, зокрема щодо гіфтологічної тенденції, і вони внаслідок цього виявляються в стані протистояння, то реципієнтальна еліта опиняється в ситуації вибору між двома можливими варіантами функціонування: у ролі суб'єкта імпресії – сприйняття, освоєння і використання культурних артефактів і наративів, у ролі об'єкта експресії владної еліти – сприйняття, освоєння та прийняття як імперативних і належних наративів. У першому випадку відбувається інтеграція культурної та реципієнтальної еліт, що зазвичай завершується їх перемогою в тій чи іншій формі над владною елітою.

Саме тому в протистоянні між владною та культурною елітою розгортається боротьба за реципієнтальну еліту. З боку влади ця боротьба ведеться в різних формах, починаючи від різноманітних прямих форм впливів на реципієнтальну еліту (пропаганда, інформаційні маніпуляції, інформаційно-психологічні спецоперації, електоральні маніпуляції, відкритий або прихований тиск, зокрема з допомогою інструментів фінансового впливу) і закінчуючи опосередкованим впливом у формі дестабілізації, знецінення та репресії культурної еліти (заборона наукових, мистецьких, літературних наративів і артефактів, ЗМІ або жорстка регламентація інформації, яку вони поширюють, суспільна ізоляція представників культурної еліти, фізичне їх знищення тощо).

Окремою специфічною і, можливо, однією з найбільш токсичних і деструктивних форм впливу владної еліти на реципієнтальну еліту, а відтак і на суспільство загалом, є продукування і поширення моделей когнітивної простоти у відображенні суспільного життя, його подій, оцінці дій владної еліти, зокрема тих меседжів, які вона транслює. Використання моделей когнітивної простоти в організації суспільного життя – одна з найбільш поширених тенденцій у сучасному світі. Ситуацію взаємодії між владною елітою та суспільством значною мірою визначає наявність двосторонньої потреби в когнітивній простоті. До когнітивної простоти апелює значна частина суспільства і її продукує та транслює владна еліта, насамперед протисуспільної спрямованості. Ступінь інтенсивності цієї потреби різниться в суспільствах залежно від типу їх устрою, але ця тенденція є глобальною.

Владна еліта, яка втрачає противагу внаслідок блокування культурної еліти та сигналів від неї зазвичай доводить застосування стратегії репресії до крайніх і абсурдних форм. Однією з таких форм є ініціатива, яку можна назвати за іменем літературного персонажа ініціативою унтер (Унтер Пришибеєв). Вона виражається в застосуванні принципу «більше двох не гуртуватися». Його сенс полягає в прагненні заборонити громадянам усі форми вільної комунікації, зокрема спілкування і самовираження в природних / традиційних для будь-якого суспільства формах, обмежити їх природну активність у тих чи інших формах, запровадити якомога більш деталізовану її регламентацію, контроль за нею, різноманітні форми її цензурування та/або примусу під прикриттям ідеї наведення порядку до злякисного перфекціонізму й насадження тих чи інших його форм тощо.

Окремою формою соціальної інженерії є технології свідомого та безсвідомого (унаслідок вияву тенденцій психологічної конституції і актуального та/або психологічного статусу лідера) застосування і використання ресурсів таких інструментів психопатологічних феноменів, як репресивна психіатрія, патологічні форми поведінки лідера владної еліти, екстраполяція і тиражування патологічних форм поведінки в колі владної еліти і в суспільстві, агресивний перфекціонізм, такі патологічні форми спотворення інформації про реальність, як маячні переконання, патологічна брехня, розрив зв'язків із реальністю тощо. На перетині злякисного переродження владної еліти і її «лідерства» ознаки вектору її руху перетворюються на симптоми. Поява симптомів феноменологічно знаменує входження владної еліти у сферу патології функціонування, що, як свідчить розвиток історичних і сучасних суспільств, зумовлює патологізацію функціонування і самого суспільства.

Крайнім варіантом боротьби за реципієнтальну еліту є репресії проти культурної еліти, що може набути форм її фізичного знищення, як це мало місце в репресивних суспільствах із націонал-фашистськими режимами СРСР, Німеччини, має місце в сучасній Росії та інших країнах з авторитарними і диктаторськими режимами.

Конфігурації співвідношення у зв'язках між культурною, владною та реципієнтальною елітою продукують векторально визначені типи взаємодії між ними, а саме: гіфтогенний, репресивний і гібридний типи.

Гіфтогенний тип взаємодії створює гіфтологічно вільне суспільство, що базується на необмеженому продукуванні, поширенні та використанні культурних артефактів. Це суспільство, яке дотримується в способі самоорганізації конструктивного креативного вектору екзистенції, стратегії відкритості у вивільненні, розвитку, а також використання потенціалу обдарованості. У цьому сенсі гіфтологічно вільне суспільство є відкритим. Гіфтологічно вільне суспільство за своєю сутністю є інноваційним, що є підставою для відповідної його кваліфікації та номінації. Інноваційна спрямованість такого суспільства визначається не лише властивою для нього орієнтацією на стратегії відкритого використання потенціалу сукупної групової обдарованості, а й наявністю розвиненої системи механізмів розвитку конструктивних креативних здібностей членів суспільства, механізмів їх інтеграції і трансформації в групі та їх трансляції як єдиної сили в русло конструктивної креативної діяльності продукування новітніх технологій суспільного виробництва і буття. Стан гіфтологічної тенденції у вільному суспільстві ідентифікується за параметрами і показниками її асоціативного типу. Прогностична оцінка гіфтологічної тенденції такого суспільства відповідає критеріям прогресивного типу.

Репресивний тип взаємодії між культурною, владною та реципієнтальною елітою закономірно трансформується у взаємини протистояння і насамкінець призводить до формування гіфтологічно репресивного суспільства, провідними тенденціями у функціонуванні якого є обмежувально-заборонні регламентації та репресивні санкції, що накладаються владною елітою на продукування, поширення, сприйняття та використання культурних наративів і артефактів. Визначальною характеристикою гіфтологічно репресивного суспільства є присутність різних форм зовнішньої і внутрішньої цензури, а також застосування узаконених і незаконних форм репресивного впливу, зокрема обмеження свободи, гіфтологічної активності та суспільного буття обдарованих індивідів. Це суспільство, у якому владна еліта застосовує стратегію деструктивного вектору екзистенції і властиві йому соціальні

технології політики закритості щодо суспільних ресурсів обдарованості. З позиції цього аспекту репресивне суспільство є закритим суспільством. Чинником утворення закритого суспільства є незацікавленість владної еліти та інших верств суспільства в існуванні відкритого вільного вияву потенціалу його конструктивних креативних здібностей. Загальний зміст такої незацікавленості становить оцінка відкритого вільного вияву потенціалу конструктивних креативних здібностей членів суспільства як такого, що може загрожувати досягнутому владною елітою та/або іншими суспільними групами рівня і форм їх пристосування до умов отримання суспільних благ економічного, статусного, оборонно-захисного і консервативного характеру.

Таке суспільство утворюється в умовах, коли домінують в динаміці суспільних процесів стає взаємодія між репресивною владною елітою і реципієнтальною елітою, яка пасивно сприймає обмежувально-заборонні регламентації і репресивні дії владної еліти, розвиває і дотримується стратегії толерантності до репресивного порядку. Культурна еліта при цьому витісняється на периферію суспільного життя, знецінюється, маргіналізується і піддається репресуванню з боку владної еліти в тій мірі, у якій їй необхідно забезпечити себе від критичного дискурсу щодо себе, що в таких умовах може набувати характеру окремого виду креативної діяльності інтелектуальної спільноти.

Ідеологія репресії вкорінена в глибинному налаштуванні лідера та/або лідерів еліти на підпорядкування собі чи нейтралізацію всіх інших елітних спільнот, першою серед яких є спільнота з підвищеним ступенем рефлексивності і критичності, тобто спільнота культурної, рефлексивно-креативної еліти. Це закономірно відкриває перспективу встановлення репресивного режиму і нічим необмеженої абсолютної влади над суспільством. Стан гіфтологічної тенденції в репресивному суспільстві ідентифікується за параметрами і показниками дисоціативного типу. Прогностична ж оцінка гіфтологічної тенденції такого суспільства відповідає критеріям регресивного типу.

Гібридний тип взаємодії між елітами – це тип взаємодії, що характеризується хаотичним змішуванням механізмів і форм вільного та репресивного типів суспільної взаємодії. Змішаний тип взаємодії між владною, культурною і реципієнтальною елітами зумовлює розвиток суспільних тенденцій гібридного типу і, як наслідок, призводить до формування гіфтологічно гібридного суспільства. Характерним для цього типу суспільства є поєднання елементів двох протилежних стратегій розв'язання проблеми використання потенціалу конструктивних креативних здібностей суспільства, потенціалу сукупної, групової

обдарованості його членів. Формально та/або за певним набором елементів цих стратегій таке суспільство є відкритим, але за фактичним станом значною мірою чи переважно – закритим. Це суспільство, яке зазвичай живе за неформальними тіньовими правилами, що призводить до створення умов, які перешкоджають відкритому вивільненню та втіленню суспільного потенціалу обдарованості. У такому суспільстві мають місце фактичні обмеження вільному розвитку і втіленню можливостей обдарованості значної чи переважної частини його членів і суспільних еліт, зокрема і владної еліти. Такі обмеження існують на тлі декларативної свободи та демократичності. Стан гіфтологічної тенденції в рамках гібридного типу взаємодії між елітами і відповідно – гібридному суспільстві ідентифікується за параметрами і показниками дисоціативного типу. Прогностична оцінка гіфтологічної тенденції в гібридному суспільстві відповідає критеріям контраверсійного типу.

Виявлення закономірностей взаємодії суспільних еліт, особливостей їх впливу на розвиток суспільства, включно з впливом на еліту, що створює, примножує і оберігає сферу культурних цінностей, тобто культурну еліту, є важливим не лише для розуміння того, як, під впливом яких чинників і у якому напрямі розвивається суспільство загалом. Це є суттєво значущим для оцінки запасів найбільш цінного ресурсу суспільства – ресурсу його обдарованості, який (як і будь-який інший ресурс) може бути розвіданим і нерозвіданим, використовуваним і невикористовуваним, використовуваним розумно і нерозумно, з турботою про його відновлення та поповнення і за способами нещадної до повного виснаження його експлуатації.

Ресурс консолідованої обдарованості суспільства – продукт синергетичних зусиль усіх індивідуальних і групових носіїв – суб'єктів вищих здібностей, а також результат надскладної їх взаємодії. Створити всі необхідні умови для вивільнення, розвитку і цивілізованого використання цього ресурсу – одне з пріоритетних завдань гіфтологічно вільного суспільства. Вирішенню цього завдання покликана сприяти доказова наука про ідентифікацію обдарованості в усіх вимірах і характеристиках її вияву. Ідентифікація стану суспільних ресурсів обдарованості та гіфтологічної тенденції, що віддзеркалює його, становить зміст однієї з актуальних проблем цієї науки.

Використані літературні джерела

1. Еріксон Т. В оточенні психопатів, або як уникнути маніпуляцій з боку інших / Т. Еріксон. – Харків : Фоліо, 2021. – 252 с.
2. Кусумано М. А. Стратегії геніїв. П'ять найважливіших уроків від білла Гейса, Енді Гроува та Стіва Джобса / Майкл А. Кусумано, Девід Б. Йоффі. – 325 с.

3. Міллер А. Драма обдарованої дитини та пошук справжнього Я / А. Міллер. – Київ : Вид-во Ростислава Бурлаки. 2021. – 150 с.

4. Розвиток лідерства / Л. Бізо, І. Ібрагімова, О. Кікоть, С. Барань, Т. Федорів; за заг. ред. І. Ібрагімової // Реформа управління персоналом на державній службі в Україні : проєкт. – Київ, 2012. – 400 с.

5. Fukuyama F. The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social order Paperback / F. Fukuyama. – Free Press; First Edition. – 2000. – 368 p.

References

1. Erikson, T. (2021). *V otochenni psypkhopativ, abo yak unyknuty manipulyatsii z boku inshykh [In extreme psychopaths, or how to escape manipulation from the side of others]*. Kharkiv, 252 p. [in Ukrainian].

2. Kusumano, M. A., & Yoffi, D. B. *Stratehii henii. Piat naivazhlyvishykh urokiv vid billa Heisa, Endi Hrouva ta Stiva Dzhobsa [Strategies of geniuses. Five Most Important Lessons from Bill Geis, Endy Grove and Steve Jobs]*. 325 p. [in Ukrainian].

3. Miller, A. (2021). *Drama obdarovanoi dytyny ta poshuk spravzhnogo Ya [The drama of a gifted child and the search of the right self]*. Kyiv. 150 p. [in Ukrainian].

4. Bizo, L., Ibrahimova, I., Kikot, O., Baran, Ye., Fedoriv, T. I. Ibrahimov (Ed.). (2012). *Rozvytok liderstva [Development of leadership]. Proekt «Reforma upravlinnia personalom na derzhavni sluzhbi v Ukraini» – Reform of personnel management in government service in Ukraine: project*. Kyiv, 400 p. [in Ukrainian].

5. Fukuyama, F. (2000). *The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social order Paperback*. Free Press; First Edition. 368 p.

Kovalchuk Yurii, PhD in Psychological Sciences, Leading Researcher of Giftedness Diagnostics Department of Institute of Gifted Children of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

GIFTOLOGICAL TENDENCY IN THE CONTEXTS OF THE INTERACTION OF SOCIAL ELITES: MARKS OF IDENTIFICATION AND PROGNOSTIC ASSESSMENT

Summary.

The article represents an attempt at terminological and conceptual reflection of the phenomenon of giftological tendency. The giftological tendency is interpreted as the orientation of the situation of the development of the individual's higher abilities, the vector of the context of the interaction of factors and elements that lead to the formation of a version of their association identified as giftedness. It reflects the state of the most valuable social resource – giftedness. The giftological tendency originates

from the mechanism of natural selection, from such a constituent part of it as the mechanism of perfectimty, the germ of which appeared as one of the tools in the system of tools of evolution. The world owes all forms of gradual improvement and polishing of the organization of nature and society precisely to the work of the mechanism of perfectimty. From the germ of the mechanism of perfectimty comes the giftological tendency and its evolutionary crown - higher human abilities, giftedness. Giftological tendency is a descendant of natural selection. It represents a trend of innovative processes and results.

The essence of any innovation is perfectionism: the desire for improvement embodied in the result. It forms the core of the giftological tendency, the content of which consists of the processes of development of higher human abilities and their application to solve the problems of the existence of the species, improving the functioning of society and improving the life of every human individual. At the same time, the giftological tendency performs the function of an informative mechanism, which contains markers of both the development of society as a whole and the actual functional role and state of its constituent parts, such as elite communities. The analysis of trends in the development and functioning of society shows that it is one of the determining processes in the functioning of elite communities. This, in particular, is manifested in their attitude to giftedness as a manifestation of individual and social functioning, in their assessment of the place it should occupy in the functioning of society and individual elites, its specific weight in the system of interactions between elites, the search and finding of optimal models of such interaction, overcoming contradictions and inter-elite conflicts, creating conditions under which the potential of giftedness works for the development of society according to the parameters of maximum efficiency. The state of the giftological tendency in elite communities and society as a whole is mostly hidden, not articulated, but an important criterion for assessing the state of affairs in their functioning and development. Such a state is a litmus test that reveals the essence of what society and its elite communities are like.

Identification of the state of social resources of giftedness and the giftological tendency that reflects it is the content of one of the urgent problems of the science of giftedness.

Keywords: *giftedness; identification of giftedness; giftological tendency; perfectimty; mechanism of perfectimty; identification of giftological tendency, types of social organization; cultural, ruling and recipient elites; types of interaction between social elites; giftogenic, repressive and hybrid types of interaction between elites; social resources of giftedness; identification of social resources of giftedness.*

Стаття надійшла до редакції 30 квітня 2024 року